

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ**

**П Р О Г Р А М А
АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО
(БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

**Галузь знань 05 "Соціальні та поведінкові науки"
спеціальність 051 "Економіка"**

Суми - 2026

Підготовлено робочою групою:

Строченко Н. І. – гарант освітньої програми, к.е.н., професор;

Ковбаса О. М. – зав. кафедрою, к.е.н., доцент;

Ковальова О. М. – к.е.н., доцент;

Терещенко С. І. – д.е.н., професор;

Пилипенко Н. М. – к.е.н., доцент.

Програма атестаційного екзамену здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Галузь знань 05 "Соціальні та поведінкові науки" спеціальність 051 "Економіка". Суми, СНАУ. 2026. 22 с.

Розглянуто на засіданні кафедри економіки та підприємництва ім. проф. І. М. Брюховецького
Протокол №12 від 10 березня 2026 р.

Завідувач кафедри

Олександр КОББАСА

Схвалено та рекомендовано на засіданні Вченої ради факультету економіки і менеджменту

Декан факультету економіки і менеджменту

Світлана ЛУКАШ

З М І С Т

Вступ... ..	4
Етапи та загальний зміст атестаційного екзамену.....	5
Вимоги до складових атестаційного екзамену.....	5
Оцінювання ступеня відповідності знань визначеним критеріям.....	6
Зміст освітніх компонентів, що включені у атестаційний екзамен.....	7
Рекомендована література	18

Вступ

Програму атестаційного іспиту підготовлено відповідно до галузевих стандартів вищої освіти затвердженого і введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 13.11.2018 року за № 1244 та відповідної освітньої програми, що регламентують зміст освітньо-професійної програми та засобів діагностики якості підготовки бакалавра в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Мета атестаційного іспиту – оцінювання рівня професійної компетентності, ступеня засвоєння освітньо-професійної програми підготовки та державна атестація фахівця на відповідність освітнього ступеня «бакалавр».

Програма атестаційного іспиту містить змістові модулі нормативних навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки освітньо-професійної програми бакалавра за спеціальністю 051 «Економіка».

У списку рекомендованих джерел до програми, наведено перелік сучасної наукової та спеціальної літератури.

1. ЕТАПИ ТА ЗАГАЛЬНИЙ ЗМІСТ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Атестаційний екзамен з підготовки бакалавра за спеціальністю 051 «Економіка», передбачає виконання кваліфікаційних завдань, є формою кваліфікаційних випробувань, яка дозволяє об'єктивно і надійно визначити рівень освітньої і професійної підготовки випускників вищого навчального закладу за цим освітнім рівнем.

Тестова перевірка знань, що формує уміння, зазначені у ГСВО МОН України та варіативній його частині ОПП. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра за спеціальністю 051 «Економіка» сформована за освітніми компонентами, що наведені нижче.

Атестаційний екзамен складається з двох етапів:

1-й етап – освітні компоненти базової підготовки:

- ✓ економіка підприємства;
- ✓ менеджмент;
- ✓ маркетинг;
- ✓ гроші і кредит;
- ✓ фінанси;
- ✓ бухгалтерський облік;
- ✓ аналіз господарської діяльності.

2-й етап – освітні компоненти фахової підготовки:

- ✓ економіка праці та соціально-трудова відносина;
- ✓ організація і кооперація підприємницької діяльності;
- ✓ інформаційні системи і технології в економіці;
- ✓ державне та регіональне управління;
- ✓ економіка і організація інноваційної діяльності;
- ✓ проєктний аналіз;
- ✓ соціально-економічний розвиток підприємства;
- ✓ планування і контроль на підприємстві;
- ✓ нормування праці.

2. ВИМОГИ ДО СКЛАДОВИХ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

1. Вимоги до тестових завдань. Система базових тестових завдань сформована експертним оцінюванням кожного завдання і їх сукупності та охоплює всі змістовні модулі з переліку освітніх компонент, які включено до атестаційного екзамену.

Тестове завдання є закритої форми із запропонованими відповідями, в яких вибирають правильні з множини вибору (чотири відповіді, тільки одна з яких є правильною).

Запитальна частина тестового завдання формулюється у стверджувальній чи запитальній формі стисло, чітко, без подвійного тлумачення.

Елементи відповіді частини тестового завдання мають окрему індексацію. Можливі відповіді не відокремлюються будь-яким знаком та розташовуються під запитальною частиною.

Добірка тестових завдань кожного варіанту включає таку кількість, яка є достатньою для забезпечення відповідної точності вимірювання. Кількість тестів атестаційного екзамену становить 80, з них: теоретичного спрямування 60 та практичного 20. Представництво кожної навчальної дисципліни у кожному варіанті забезпечується пропорційно. Кількість варіантів тестів атестаційного екзамену становить 30.

3. ОЦІНЮВАННЯ СТУПЕНЯ ВІДПОВІДНОСТІ ЗНАНЬ ВИЗНАЧЕНИМ КРИТЕРІЯМ

У відповідності до Положення «Про єдиний державний кваліфікаційний іспит випускників освітніх ступенів бакалавр і магістр», затвердженого наказом ректора Сумського національного аграрного університету № 135-К від 27.04.2018 року оцінювання результатів атестаційного екзамену здійснюється у порядку зазначеному у даному Положенні, яке передбачає наступну систему оцінювання знань.

За національною 4-бальною шкалою : відмінно, добре, задовільно, незадовільно.

За 100 бальною шкалою:

- ✓ 90-100 балів – відмінно – відмінне виконання з незначними помилками –А;
- ✓ 85-89 балів – добре – вище середніх стандартів, але з деякими помилками -В;
- ✓ 75-84 бали – добре – в цілому змістовна робота з незначними помилками -С;
- ✓ 65-74 бали – задовільно – чітко, але зі значними недоліками - D;
- ✓ 60-64 бали – задовільно – виконання відповідає мінімальним критеріям;

- ✓ менше 60 балів – незадовільно –F, FX.

Екзаменаційна робота з атестаційного екзамену включає два етапи:

✓ Перший етап – тестова перевірка знань, яка включає 60 тестових завдань. Кожна правильна відповідь 1 бал. Максимальна сума отриманих балів становить 60.

✓ Другий етап - тестова перевірка знань, з урахуванням практичної складової, яка включає 20 завдань. Кожна правильна відповідь 2 бали. Максимальна сума отриманих балів становить 40.

Виконання усіх екзаменаційних завдань з атестаційного екзамену є обов'язковим.

Окремо оцінюється кожен блок тестових завдань. Підсумкова оцінка тестових завдань атестаційного екзамену визначається як сума позитивних результатів за кожне виконане тестове завдання.

Рішення екзаменаційної комісії про оцінювання знань, які встановлено при складанні екзамену, а також присвоєння здобувачам відповідного освітнього ступеня та видача дипломів встановленого зразку приймається членами комісії на закритому засіданні відкритим голосуванням. Максимальна сума отриманих балів становить 100.

4. ЗМІСТ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТ, ЩО ВКЛЮЧЕНІ ДО СКЛАДУ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Тема	Зміст
ОСВІТНІ КОМПОНЕНТИ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ	
Економіка підприємства	
Тема 1 Підприємство: визначення, види, умови формування, еволюція теорії виникнення	Підприємство як суб'єкт господарювання, його місце в системі ринкових відносин. Організаційно-економічні умови функціонування підприємств. Поняття економічного суверенітету, самоокупності та самофінансування. Зовнішнє середовище функціонування підприємства, його характеристика. Ринок та його інфраструктура: торговельно-посередницька, виробнича, фінансово-кредитна, інформаційно інноваційна, соціальна та інші. Державний регуляторний механізм діяльності підприємства, економічні важелі регулювання. Види підприємства та їх класифікація. Економічні особливості різних видів підприємств. Напрями та види діяльності підприємства, права в питаннях планування та розвитку, залучення
Тема 2. Прогнозування та планування діяльності підприємства	Загальна характеристика, систематизація та методи вимірювання продукції, яку виробляє та реалізує підприємство. Поняття номенклатура та асортимент продукції, товарна, валова, чиста, реалізовано продукція, валовий оборот підприємства. Сутність показники та методи вимірювання якості продукції. Конкурентоспроможність продукції (послуг); сутність, чинники, що її визначають та система забезпечення. Методика оцінки конкурентоспроможності продукції. Стандартизація продукції, принципи та сфера застосування. Зміст міжнародних стандартів якості управління, державних, галузевих стандартів на продукцію. Сертифікація продукції (послуг), її організаційні основи. Державний нагляд за якістю та внутрішньовиробничий технічний контроль. Товарна політика підприємства і механізм її здійснення. Життєвий цикл товару та його значення для розробки товарної політики підприємства.
Тема 3. Виробнича програма підприємства	Зміст, завдання та місце виробничої програми в системі господарських планів підприємства. Інформаційне забезпечення обґрунтування виробничої програми підприємства. Методичні інструменти аналізу виконання виробничої програми. Маркетинговий аналіз як передумова формування програми випуску продукції. Фактори, що визначають обсяги виробництва та реалізації продукції. Планування

	<p>параметрів виробничої програми: послідовність, методи. Визначення необхідного та можливого обсягів виробництва та реалізації продукції. Умови та критерії оптимізації обсягів випуску продукції у конкурентному середовищі. Ресурсне забезпечення виробничої програми підприємства. Визначення потреби підприємства у матеріальних ресурсах. Обґрунтування оптимальної партії постачання матеріальних ресурсів. Аналіз та планування обсягів реалізації продукції підприємства. Оперативне виробниче планування обсягів, ритмічності виробництва та сезонності реалізації продукції. Резерви зростання обсягів виробництва та реалізації продукції</p>
<p>Тема 4. Виробнича потужність підприємства</p>	<p>Поняття виробничої потужності підприємства, його структурних підрозділів, окремих ланок, основного виду обладнання. Інформаційна база та послідовність розрахунку виробничої потужності підприємства. Фонд часу роботи обладнання та методика його визначення. Системи та методи визначення потужності підприємства. Специфіка розрахунку виробничої потужності різних галузей економіки. динамічні показники виробничої потужності. Баланс виробничої потужності підприємства. Взаємозв'язок виробничої потужності та пропускної спроможності підприємства. Фактори, що впливають на ефективність використання виробничої потужності. Їх класифікація і характеристика. Резерви зростання виробничої потужності підприємства</p>
<p>Тема 5. Ресурсний потенціал підприємства</p>	<p>Поняття та види економічних ресурсів. Поняття потенціалу, ресурсного потенціалу підприємства, їх взаємозв'язок. Складові ресурсного потенціалу. Особливості ресурсного потенціалу підприємств різних видів економічної діяльності. Взаємозв'язок окремих елементів ресурсного потенціалу підприємства. Критерії оптимізації структури ресурсного потенціалу. Чинники, що обумовлюють рівень використання ресурсного потенціалу. Основні напрями підвищення ефективності ресурсного потенціалу підприємства.</p>
<p>Тема 6. Трудові ресурси і стимулювання праці робітників</p>	<p>Трудові ресурси підприємства та характеристика їх видів. Принципи та завдання формування трудових ресурсів в умовах ринкової економіки. Фактори, що впливають на формування трудових ресурсів. Продуктивність праці робітників: поняття та методи оцінки. Фактори, що впливають на продуктивність праці та їх класифікація. Основні напрями підвищення продуктивності праці та ефективності трудових ресурсів підприємства. Методи нормування витрат праці на підприємстві. Форми мотивації праці робітників. Системи оплати праці та їх характеристика. Тарифна система, її зміст, призначення та використання на підприємстві. Мінімальна заробітна плата і фактори, що її визначають. Державне регулювання мінімальної заробітної плати та її вплив на рівень ставок та окладів окремих робітників. Методичні інструменти аналізу чисельності та фонду оплати праці підприємства. Зміст плану з праці та порядок його розробки. Обґрунтування потреби підприємства у трудових ресурсах. Штатний розклад, його призначення та порядок складання</p>
<p>Тема 7. Майнові ресурси (активи) підприємства</p>	<p>Сутність активів підприємства та їх місце в системі ресурсного забезпечення діяльності. Класифікація активів підприємства. Поняття, склад та класифікація необоротних активів підприємства. Особливості необоротних активів підприємства як складової його ресурсів. Сутність, класифікація та особливості відтворення основних засобів підприємства. Амортизація як інструмент відтворення основних засобів та джерело формування фінансових ресурсів: поняття, методи нарахування. Методичні інструменти оцінки стану, руху та ефективності використання основних засобів підприємства. Нематеріальні активи підприємства: сутність, класифікація, призначення, особливості формування та відтворення. Оборотні активи підприємства: економічна сутність та класифікація. Відмітні характеристики оборотних активів. Поняття та особливості кругообігу оборотних активів підприємства. Запаси як складова ресурсного забезпечення підприємства: сутність, класифікація, види вартості та методи оцінювання вибуття. Дебіторська заборгованість підприємства. Сутність класифікація грошових активів підприємства. Методичні інструменти аналізу активів підприємства.</p>
<p>Тема 8. Фінансові ресурси (капітал) підприємства</p>	<p>Фінансові ресурси підприємства: сутність, склад, класифікація та джерела формування. Місце фінансових ресурсів у складі ресурсів підприємства. Капітал як складова ресурсів підприємства: характеристика сутності з позицій різних підходів та принципи його формування. Класифікація капіталу підприємства. Власний капітал підприємства: сутність, склад, класифікація, функції, відмітні особливості. Позиковий капітал підприємства: сутність, склад, класифікація, функції, відмінні особливості. Поняття структури та вартості капіталу підприємства. Методичні підходи до оцінки ефекту фінансового важеля та середньозваженої вартості капіталу підприємства.</p>
<p>Тема 9. Фінансові результати діяльності</p>	<p>Поняття, види та класифікація фінансових результатів діяльності підприємства. Місце прибутку в системі економічних показників діяльності підприємства. Сутність, функції та значення прибутку, джерела його утворення. Механізм формування чистого</p>

підприємства	прибутку підприємства у зв'язку з основними видами його діяльності. Показники рентабельності підприємства та фактори, що їх визначають. Методичні інструменти та послідовність аналізу прибутку підприємства. Обґрунтування прибутку на плановий період: завдання та методичний інструментарій. Резерви зростання прибутку підприємства: поняття, класифікація, методика оцінки. Використання чистого прибутку підприємства.
Тема 10. Фінансово - майновий стан підприємства та методи його оцінки	Поняття фінансово - майнового стану підприємства, мета і завдання його дослідження. Основні елементи, що визначають фінансово майновий стан підприємства. Горизонтальний аналіз. Вертикальний аналіз. Порівняльний аналіз. Аналіз фінансових коефіцієнтів. Факторний аналіз. Експрес -метод діагностики фінансово -майнового стану. Сутність понять ліквідності та платоспроможності підприємства. Показники оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства. Сутність поняття фінансової стійкості підприємства. Класифікація фінансової стійкості підприємства. Показники оцінки фінансової стійкості підприємства. Сутність рентабельності діяльності підприємства. Показники оцінки рентабельності діяльності підприємства. Показники оцінки ділової активності підприємства. Комплексне оцінювання фінансово майнового стану підприємства. Інтегральна оцінка фінансово-майнового стану підприємства. Вимоги та послідовність етапів здійснення інтегральної оцінки.
Тема 11. Економічна безпека підприємства та його антикризова діяльність	Генезис формування та сучасне розуміння економічної безпеки підприємства. Система показників економічної безпеки підприємства. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства
Тема 12. Фінансова санація та банкрутство підприємства	Сутність та фази розгортання кризи. Банкрутство підприємства як результат розвитку кризових явищ в його діяльності. Види банкрутства. Процедура розгляду та прийняття рішення у справі про банкрутство підприємства. Загальна характеристика процесу ліквідації збанкрутілого підприємства. Оцінювання та продаж майна підприємства-банкрута. Черговість задоволення вимог кредиторів у процесі ліквідаційної процедури. Цілі та форми санації. Зміст плану санації. Класифікація санаційних заходів.
Менеджмент	
Тема 1. Сутність, роль та методологічні основи менеджменту.	Менеджмент як специфічна сфера людської діяльності. Система відносин в організації як предмет вивчення менеджменту. Методи дослідження. Менеджер в організації. Менеджмент як система наукових знань. Систематизація основних видів менеджменту. Менеджмент як мистецтво управління.
Тема 2. Історія розвитку менеджменту	Передумови виникнення науки управління. Класичні теорії менеджменту. Неокласичні теорії менеджменту. Особливості формування сучасної моделі менеджменту в Україні. Особливості формування менеджменту в різних країнах. Зародження наукових ідей менеджменту в працях давньогрецьких філософів. Існуючі парадигми менеджменту.
Тема 3. Закони, закономірності та принципи менеджменту.	Характеристика інтегрованих підходів до управління: процесний, системний, ситуаційний підходи в менеджменті. Закони і закономірності в менеджменті. Класифікація принципів менеджменту. Менеджмент як система. Принципи управління за А. Файолем. Взаємозв'язок між принципами менеджменту
Тема 4. Функції та методи менеджменту.	Поняття і класифікація функцій менеджменту. Зміст загальних (основних) функцій менеджменту. Зміст конкретних (спеціальних) функцій. Методи менеджменту. Внутрішнє та зовнішнє середовище організації. Розвиток функцій менеджменту. Вертикальна і горизонтальна координація.
Тема 5. Процес управління.	Процес та мета управління. Класифікація управлінських рішень. Моделі прийняття управлінських рішень. Підходи до прийняття рішень. Вирішення ситуаційних задач. Взаємозалежність рішень. Управлінське рішення як результат управлінської діяльності.
Тема 6. Планування як загальна функція менеджменту.	Сутність і зміст планування як функції менеджменту, його види та їхній взаємозв'язок. Етапи процесу планування. Класифікація цілей організації. Основні елементи системи планування. Стратегічне планування. Політика, правила процедури планування.
Тема 7. Організування як загальна функція менеджменту.	Сутність функції організування та її місце в системі управління. Повноваження, обов'язки, відповідальність. Процес делегування повноважень і відповідальності. Вертикальна та горизонтальна структуризація управління. Вертикальна та горизонтальна координація. Департаменталізація. Основні типи організаційних структур. Поняття та складові організаційної діяльності. Взаємодія структур організації.
Тема 8. Мотивування як	Поняття мотивування. Теорії і моделі процесів мотивування. Стимулювання праці: цілі, принципи, види, форми. Принципи врахування інтересів у мотивації.

загальна функція менеджменту.	Взаємозв'язок потреб, спонукань, цілей і винагород працівника в процесі мотивації. Значення людського фактора в управлінні організацією. Психологічні та фізіологічні особливості працівника.
Тема 9. Контролювання як загальна функція менеджменту.	Поняття контролювання та його місце в системі управління. Модель процесу контролювання. Процес контролювання. Види управлінського контролювання. Принципи і цілі функції контролювання. Етапи процесу контролювання: формування стандартів вимірювання, порівняння фактичного виконання зі стандартами, оцінка та регулювання. Зворотний зв'язок під час контролювання. Характеристика ефективного контролю. Оцінка ситуації: ступінь дотримання вимог контролю. Інструменти управлінського контролю.
Тема 10. Регулювання як загальна функція менеджменту.	Поняття регулювання та його місце в системі управління. Види регулювання. Етапи процесу регулювання. Презентація результатів дослідження на обрану тематику навчального курсу. Значення функції регулювання в практичному менеджменті.
Тема 11. Інформація і комунікації у менеджменті.	Інформація, її види та роль в менеджменті. Носії інформації. Поняття і характеристика комунікацій. Комунікаційний процес, елементи та етапи процесу. Класифікація інформації. Вимоги, що висувуються до інформації
Тема 12. Ефективність менеджменту.	Видова класифікація ефективності організації: індивідуальна, групова, загальноорганізаційна. Підходи до оцінки ефективності менеджменту в організації. Напрями підвищення ефективності управління організацією. Системи показників ефективності менеджменту. Сутність та різновиди відповідальності та етики у менеджменті. Сутність та значення соціальної поведінки менеджменту.
Маркетинг	
Тема 1. Сутність маркетингу та його сучасна концепція	Сутність маркетингу та його визначення. Основні передумови виникнення маркетингової діяльності. Концепція сучасного маркетингу. Основні функції маркетингу. Суб'єкти маркетингу. Їх класифікація. Потреба як основна ідея маркетингу. Ієрархія потреб А. Маслоу. Послідовність: потреба - бажання - попит - обмін. Цінності, основні види. Запити. Попит. Основні види попиту. Вартість і задоволення. Функціональне задоволення. Психологічне задоволення. Маркетингова комунікація, розподіл і ринок.
Тема 2. Система і характеристики сучасного маркетингу	Основні види маркетингу: за цілями обміну, сферами застосування, територіальними ознаками, ступенями ринкової орієнтованості, видами діяльності, особливостями суб'єктів, охоплення сегменту, видами попиту (конверсійний, стимулюючий, креативний, ремаркетинг, синхромаркетинг, підтримуючий, демаркетинг, протидіючий). Зовнішнє і внутрішнє маркетингове середовище (мікросередовище та макросередовище). Їх складові. Поняття і типи ринків. Дослідження ринку та попиту. Кон'юнктурні дослідження. Основні показники, що характеризують ринок Чиста, або досконала, конкуренція. Монополістична конкуренція. Олігополістична конкуренція
Тема 3. Аналіз маркетингового середовища	Поняття маркетингового середовища (мікро- і макросередовище) Місткість ринку і ринкова частка підприємства. Сегментування ринку. Ринкові можливості. Модель Ансоффа. Маркетингова можливість. Система маркетингової інформації. Класифікація інформаційних підсистем. Схема маркетингового дослідження. Сутність, види та джерела маркетингової інформації. Види маркетингових досліджень. Інструменти дослідження (анкета, технічні засоби). Комплекс маркетингу та його складові. Види систем організації служби маркетингу.
Тема 4. Характеристика комплексу маркетингу	Комплекс маркетингу. Поняття товару, його класифікація. Конкурентоспроможність товару. Життєвий цикл товару. Основні етапи розробки нового товару. Причини невдач при виведенні нового товару на ринок. Товарний знак (торгова марка). Основні функції товарного знаку. Поняття ціни товару, його розподілу і просування. Сутність маркетингової цінової політики. Залежність цін від обороту, впливу держави, особливостей комерційного контракту, сфери діяльності, порядку відшкодування споживачем транспортних витрат. Вибір методу ціноутворення залежно від ринкового стану. Методи ціноутворення. Сутність маркетингової політики комунікації. Просування товару. Створення і підтримка постійних зв'язків. Процес та основні елементи процесу маркетингової комунікації. Основні фактори впливу на просування товару. Підходи при складанні бюджету просування товару. Оцінка комплексу просування товарів. Сутність політики розподілу. Канали і рівні розподілу. Функції каналів розподілу. Маркетингові системи розподілу. Фактори впливу на вибір каналів розподілу. Сутність управління каналами розподілу. Стратегії розподілу товарів.
Тема 5. Організація і контроль маркетингової	Організація відділу маркетингу. Ланка управління. Ступень (рівень) управління. Основні принципи організації відділу маркетингу. Функції відділу маркетингу. Організаційні структури відділу маркетингу. Основні типові моделі інтегрованих

діяльності підприємства	маркетингових структур. Функціональна структура відділу маркетингу.
Тема 6. Сутність маркетингу та його сучасна концепція	Сутність маркетингу та його визначення. Основні передумови виникнення маркетингової діяльності. Концепція сучасного маркетингу. Основні функції маркетингу. Суб'єкти маркетингу. Їх класифікація. Потреба як основна ідея маркетингу. Ієрархія потреб А. Маслоу. Послідовність: потреба - бажання - попит - обмін. Цінності, основні види. Запити. Попит. Основні види попиту. Вартість і задоволення. Функціональне задоволення. Психологічне задоволення. Маркетингова комунікація, розподіл і ринок.
Тема 7. Система і характеристики сучасного маркетингу	Основні види маркетингу: за цілями обміну, сферами застосування, територіальними ознаками, ступенями ринкової орієнтованості, видами діяльності, особливостями суб'єктів, охоплення сегменту, видами попиту (конверсійний, стимулюючий, креативний, ремаркетинг, синхромаркетинг, підтримуючий, демаркетинг, протидіючий). Зовнішнє і внутрішнє маркетингове середовище (мікросередовище та макросередовище). Їх складові. Поняття і типи ринків. Дослідження ринку та попиту. Кон'юнктурні дослідження. Основні показники, що характеризують ринок Чиста, або досконала, конкуренція. Монополістична конкуренція. Олігополістична конкуренція
Тема 8. Аналіз маркетингового середовища	Поняття маркетингового середовища (мікро- і макросередовище) Місткість ринку і ринкова частка підприємства. Сегментування ринку. Ринкові можливості. Модель Ансоффа. Маркетингова можливість. Система маркетингової інформації. Класифікація інформаційних підсистем. Схема маркетингового дослідження. Сутність, види та джерела маркетингової інформації. Види маркетингових досліджень. Інструменти дослідження (анкета, технічні засоби). Комплекс маркетингу та його складові. Види систем організації служби маркетингу.
Тема 9. Характеристика комплексу маркетингу	Комплекс маркетингу. Поняття товару, його класифікація. Конкуренентоспроможність товару. Життєвий цикл товару. Основні етапи розробки нового товару. Причини невдач при виведенні нового товару на ринок. Товарний знак (торгова марка). Основні функції товарного знаку. Поняття ціни товару, його розподілу і просування. Сутність маркетингової цінової політики. Залежність цін від обороту, впливу держави, особливостей комерційного контракту, сфери діяльності, порядку відшкодування споживачем транспортних витрат. Вибір методу ціноутворення залежно від ринкового стану. Методи ціноутворення. Сутність маркетингової політики комунікації. Просування товару. Створення і підтримка постійних зв'язків. Процес та основні елементи процесу маркетингової комунікації. Основні фактори впливу на просування товару. Підходи при складанні бюджету просування товару. Оцінка комплексу просування товарів. Сутність політики розподілу. Канали і рівні розподілу. Функції каналів розподілу. Маркетингові системи розподілу. Фактори впливу на вибір каналів розподілу. Сутність управління каналами розподілу. Стратегії розподілу товарів.
Фінанси	
Тема 1. Фінансова наука, її історичний розвиток та моделі фінансових відносин у суспільстві	Історичні передумови виникнення фінансової науки та її роль у суспільстві. Моделі фінансових відносин у суспільстві
Тема 2. Моделі розвитку фінансової системи за рахунок фінансового ринку	Історичний розвиток фінансового ринку на Україні. 2 Моделі розвитку фінансової системи за рахунок фінансового ринку. Сучасний стан фондового ринку України. Діяльність фондових бірж України (ПФТС, УФБ тощо). Поняття, сутність, види діяльності ломбардів та ломбардний ринок України
Тема 3. Функціонування та діяльність агрохолдингів та небанківських фінансово-кредитних організацій в Україні.	Поняття, сутність та діяльність холдингів, зокрема агрохолдингів в Україні. Кредитні спілки. Інвестиційні фонди, компанії та розвиток інвестиційного ринку України.
Тема 4. Недержавні пенсійні фонди та сучасні благодійні фонди України.	Недержавні пенсійні фонди: поняття та мета їх функціонування Види НПФ та їх класифікація Благодійні фонди: поняття, сутність та класифікація Традиції українського меценатства та сучасні благодійні фонди України, зокрема на Сумщині

Тема 5. Формування виконання державного бюджету України та	Формування державного бюджету України поточного року: доходна частина. Формування державного бюджету України поточного року: видаткова частина. Державні соціальні гарантії та стандарти
Тема 6. Податкова та страхова системи України	Податкова система України: поняття, сутність та сучасний стан. Податковий кодекс України та загальнодержавні податки і збори. Страхова система України: поняття, сутність та сучасний стан Пенсійний фонд України: сучасний стан та етапи реформування пенсійної системи України
Тема 7. Державні органи управління в системі державних фінансів.	Міністерство Фінансів України: місія, стратегічні цінності та сфери компетенції Державне казначейство України Державна аудиторська служба України Державна податкова служба України Державна митна служба України
Тема 8. Міжнародні фінансові системи	ФРС США: становлення та формування. Фінансова та кредитна система Великої Британії Європейська валютна система (ЄВС): поняття, сутність та діяльність Фінансові системи інших країн світу (на вибір студента)
Тема 9. Фінанси бюджетних установ	Поняття та сутність бюджетної установи Кошторисне фінансування бюджетних установ Джерела формування коштів бюджетних установ Напрями використання коштів бюджетних установ
Тема 10. Поняття безпеки держави та її механізм забезпечення	.Економічна безпека: поняття та елементи її структури. Фінансова безпека: сутність і місце в системі економічної безпеки. Механізм та системи забезпечення фінансової безпеки держави
Тема 11. Фінанси комунальних (муніципальних) підприємств	Комунальні (муніципальні) підприємства: поняття та сутність Фінансові ресурси комунальних підприємств Фінансове планування та оцінка фінансового стану на комунальних підприємствах
Гроші та кредит	
Тема 1. Сутність і функції грошей	Походження грошей. Сутність грошей. Форми, види грошей та їх еволюція. Вартість грошей. Функції грошей. Роль, місце грошей у ринковій економіці
Тема 2. Грошовий обіг і грошова маса.	Поняття грошового обігу та його сутність. Модель грошового обігу, грошові потоки та механізм їх балансування. Структура грошового обігу. Закон грошового обігу. Грошова маса та її структура. Швидкість обігу грошей та фактори що її визначають. Методи регулювання грошового обігу.
Тема 3. Грошовий ринок	Суть грошового ринку. Інституційна модель грошового ринку. Попит на гроші. Пропозиція грошей. Рівновага на грошовому ринку та процент
Тема 4. Грошові системи	Сутність грошової системи, її призначення та місце в економічній системі країни. Види грошових систем та їх еволюція. Державне регулювання грошової сфери як головне призначення грошової систем. Органи регулювання та контролю за грошовим обігом. Становлення грошової системи України
Тема 5. Інфляція і грошові реформи	Інфляція: сутність, форми прояву, причини та наслідки. Форми і методи антиінфляційної політики. Суть, мета, класифікація грошових реформ. Моделі грошових реформ
Тема 6. Валютний ринок і валютні системи	Поняття валюти та особливості валютних відносин в економіці. Сутність валютного ринку, його структура, види та учасники. Основні види валютних операцій Валютний курс і фактори, що на нього впливають Характеристика основних видів валютних курсів Валютний ризик та способи управління ним Валютна політика та валютне регулювання. Регулювання валютного курсу національної валюти. Валютний контроль.
Тема 7. Валютні системи	Поняття та структура валютної системи Етапи розвитку світової валютної системи Суть, структура та принципи побудови платіжного балансу Поняття, види та порядок здійснення міжнародних розрахунків Суть міжнародних кредитних операцій та особливості їх організації
Тема 8. Механізм формування пропозиції грошей та грошово-кредитна політика.	Загальна модель формування пропозиції грошей, її складові: грошова база і грошово-кредитний мультиплікатор. Вимірники пропозиції грошей та наслідки її зростання. Суб'єкти впливу на пропозицію грошей: центральний банк, комерційні банки, небанківські інститути. Роль грошово-кредитної політики у формуванні пропозиції грошей. Можливості та інструменти впливу центрального банку на грошову базу і грошовий мультиплікатор
Тема 9. Роль грошей	Поняття ролі грошей, її відмінність від рівня розвитку товарного виробництва та

у ринковій економіці	ринку. Бартерна і монетарна форми організації економічних відносин, переваги монетарної економіки перед бартерною. Дискусії щодо нейтральності грошей відносно реальної економіки. Кейнсіанські та монетаристські погляди на зв'язок між зміною маси грошей і діловим циклом. Передавальні механізми впливу грошей на реальну економіку: грошовий, кредитний, балансовий, їх взаємозв'язок та ефективність
Тема 10. Сутність, необхідність і функції кредиту	Сутність кредиту. Об'єкт та суб'єкти кредитних відносин.3 Загальні передумови та економічні чинники необхідності кредиту Функції кредиту, їх сутність, призначення та прояви в економічній практиці 6 Зв'язок кредиту з іншими економічними категоріями
Тема 11. Еволюція кредиту в міру розвитку суспільних відносин	Натуралістична теорія кредиту Капіталотворча теорія кредиту Стадії та закономірності руху кредиту 4 Принципи кредитування
Тема 12. Банки як провідні суб'єкти фінансового посередництва	Місце банків на грошовому ринку Правові та економічні аспекти визначення сутності банку. Функції та роль банків
Тема 13. Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною	Міжнародні валютно-кредитні установи та їх роль на світовій спільноті Міжнародний валютний фонд і його діяльність в Україні Світовий банк Регіональні міжнародні кредитно-фінансові інституції Європейський банк реконструкції та розвитку Банк міжнародних розрахунків
Бухгалтерський облік	
Тема 1. Предмет і метод бухгалтерського обліку.	Поняття та визначення господарського обліку. Види господарського обліку. Вимоги до обліку. Правове регулювання бухгалтерського обліку в Україні. Облікова політика підприємства. Характеристика вимірників для відображення об'єктів обліку. Метод та методичні прийоми бухгалтерського обліку. Принципи бухгалтерського обліку. Загальна схема облікового процесу
Тема 2. Бухгалтерський баланс.	Бухгалтерський баланс, його зміст і значення. Структура бухгалтерського балансу як форми фінансової звітності Зміни в балансі, зумовлені господарськими операціями
Тема 3. Класифікація і план рахунків бухгалтерського обліку.	Поняття про рахунки бухгалтерського обліку та їх будова. Подвійний запис операцій на рахунках, його сутність і контрольне значення. Синтетичний і аналітичний облік на рахунках. Взаємозв'язок між балансом і рахунками. План рахунків бухгалтерського обліку. Принципи класифікації бухгалтерських рахунків (класифікація рахунків за різними ознаками). Групування й узагальнення облікової інформації у відомостях (оборотні, шахові, сальдові відомості та їх контрольне значення)
Тема 4. Документація та інвентаризація	Документація як спосіб первинного відображення об'єктів бухгалтерського обліку. Класифікація документів Інвентаризація: види, значення та відображення результатів у обліку
Тема 5. Облікові реєстри та форми бухгалтерського обліку	Техніка облікової реєстрації. Способи виправлення помилок в облікових реєстрах. Форми бухгалтерського обліку Організація обліку на промислових підприємствах
Аналіз господарської діяльності	
Тема 1. Аналіз основних засобів та оборотних активів	Аналіз наявності складу, структури і відтворення основних засобів. Аналіз забезпеченості основними засобами. Аналіз ефективності використання засобів. Аналіз оборотних активів та показники ефективності ОА.
Тема 2. Аналіз трудових ресурсів, продуктивності праці та фонду оплати праці.	Методика аналізу ефективності використання трудових ресурсів. Аналіз використання фонду робочого часу. Аналіз використання фонду оплати праці. Резерви покращення фонду оплати праці.
Тема 3. Аналіз виробництва та реалізації продукції	Аналіз динаміки та виконання плану виробництва. Аналіз факторів, що впливають на виконання плану виробництва продукції по окремим видам, групам. Аналіз обсягів і структури виробництва, асортименту та якості продукції. Аналіз ефективності використання прогресивних технологій виробництва продукції. Визначення резервів росту обсягів виробництва та реалізації продукції. Аналіз асортименту.
Тема 4. Аналіз собівартості продукції	Аналіз динаміки собівартості в цілому по підприємству. Етапи аналізу собівартості продукції. Аналіз витрат за статтями калькуляції, причини зміни витрат. Аналіз собівартості в фермерських і селянських господарствах. Резерви зниження собівартості

		продукції
Тема 5.	Аналіз фінансових результатів та рентабельності	Аналіз фінансових результатів підприємства та їх види. Методика розрахунку валового прибутку та його аналіз. Аналіз фінансових результатів окремого виду продукції. Визначення факторів, що впливають на прибуток одиниці продукції. Аналіз показників рентабельності.

Рекомендована література:

1. Гук О.В. Економіка підприємства: конспект лекцій для здобувачів ступеня бакалавра за спеціальністю 073 «Менеджмент». Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. 93 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/c11a771f-795c-428e-ad62-d105f3cde69e/content>
2. Економіка підприємства: підручник: у 3 ч. Ч. 1 за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. 432 с. URL: <https://ur.knute.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e75fbf3f-a11a-41f9-8202-75643b17bfb5/content>.
3. Строченко Н.І. Економіка підприємств: навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форми навчання ОС «Бакалавр» спеціальностей: 051 «Економіка», 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, 073 «Менеджмент», 075 «Маркетинг», 076 «Підприємництво та торгівля». Суми: Сумський національний аграрний університет, 2024. 132 с.
4. Іванчук Н. В. Гроші і кредит : навчальний посібник. Острогоз : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 332 с.
5. Гроші та кредит : навч. посібник / С. П. Стеценко, В. В. Титок, Н. В. Лисиця [та ін.] ; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. - Київ : КНУБА, 2024. - 227 с. - Бібліогр. : с.225 - 227.
6. Суздалева О. С. Гроші та кредит [Електронний ресурс] : навч. посібник / О. С. Суздалева. – Київ : МДУ, 2024. – 169 с. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/6038>
7. Дубинецька П.П., Саміло А., Содома Р.І. Фінанси, гроші та кредит : теорія та практика. Навчальний посібник, 2024
8. Гроші та кредит: навчальний посібник (С. П. Стеценко, В. В. Титок, Н. В. Лисиця та ін.). Київ: КНУБА, 2024 р., 227 с.
9. Рязанова Н. О. Бухгалтерський облік : навчально-методичний посібник. Старобільськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2022. 287 с.
10. Теорії та методи бухгалтерського обліку: підручник / С.Ф. Голов, Я.В. Голубка, В.М. Костюченко, Л.В. Чижевська. - Житомир: Видавничий дім «Бук-Друк», 2024. - 444 с.
11. Череп О.Г. Маркетинг: навч. посіб. для здобувачів ступеня вищої освіти. Київ: Кондор, 2024. 728 с.
12. Філіп Котлер. Основи маркетингу: навч. посіб. Науковий світ, 2023. 225 с.
13. Лищенко М.О., Жмайлова О.Г. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Суми: СНАУ, 2021. 231 с.
14. Приймак С.В. Аналіз господарської діяльності. Практикум : [навчальний посібник]. – Львів, 2022. – 277 с.
15. Єршова Н.Ю., Портна О.В. Аналіз господарської діяльності: теорія та практикум. «Магнолія 2006», 2024. 312 с.
16. Кундицький О.О. Менеджмент: навч. посіб. «Магнолія 2006», 2026. 316 с.
17. Діденко В.М., Ярецька Г.С., Михайлов А.П. Менеджмент : підручник. Кондор, 2025. 584 с.

Тема	Зміст
ОСВІТНІ КОМПОНЕНТИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	
Економіка праці та соціально-трудова відносини	
Тема 1. Вступ. Предмет, метод і завдання дисципліни	Предмет, мета та методи навчання, вид навчальних занять та індивідуальних завдань, самостійної роботи студентів із навчальної дисципліни. Праця як об'єкт дисципліни.
Тема 2. Населення і трудові ресурси	Специфіка вивчення населення в економіці праці. Трудові ресурси: сутність і зміст. Трудовий потенціал як якісна характеристика трудових ресурсів.
Тема 3. Управління продуктивністю та ефективністю праці	Поняття ефективності та продуктивності праці. Система показників продуктивності праці в сільському господарстві. Методи вимірювання продуктивності праці.
Тема 4. Планування праці	Особливості планування трудових показників в сільському господарстві. Визначення чисельності основних працівників. Визначення чисельності допоміжних працівників. Планування показників продуктивності праці. Планування заробітної плати
Тема 5. Організація та нормування праці	Значення організації у вирішенні соціально-економічних проблем. Форми організації праці та їх класифікація в сільському господарстві. Мета, задачі, процедура та методи нормування праці. Види норм праці. Класифікація затрат робочого часу, методи їх реєстрації
Тема 6. Політика доходів та заробітна плата	Сутність заробітної плати, основні позиції її визначення. Номінальна та реальна заробітна плата. Структура заробітної плати. Функції та принципи організації заробітної плати. Закон України "Про оплату праці", генеральна і галузева угоди, колективні (індивідуальні) договори, контракти. Форми оплати праці. Системи погодинної форми оплати праці.
Тема 7. Ринок праці та його регулювання	Ринок праці в економічній системі. Елементи ринку праці: товар, попит, пропозиція та ціна робочої сили. Кон'юнктура ринку праці. Функції і сегментація ринку праці
Тема 8. Зайнятість населення і безробіття	Поняття і види зайнятості населення. Статус безробітного та зайнятого згідно з Законом України «Про зайнятість населення». Державне регулювання зайнятості в Україні. Безробіття та його види.
Тема 9. Соціально-трудова відносини	Сутність соціально-трудова відносин. Суб'єкти й рівні соціально-трудова відносин. Предмети соціально-трудова відносин. Принципи й типи соціально-трудова відносин. Соціальні індикатори, нормативи. Споживчий кошик. Мінімальний гарантований дохід. Мінімальні розміри заробітної плати і пенсії.
Тема 10. Соціальне партнерство	Сутність соціального партнерства. Наймані працівники, роботодавці та їхні об'єднання як суб'єкти соціального партнерства. Профспілки в системі соціально-трудова відносин. Конфедерація роботодавців України. Колективні договори й угоди – основа соціального партнерства
Тема 11. Міжнародна організація праці (МОП) та міжнародний досвід соціального партнерства	Міжнародна організація праці (МОП). Загальні права людини. Принципи, завдання і цілі МОП. Основні напрямки діяльності МОП. Структура МОП.
Організація і кооперація підприємницької діяльності	
Тема 1. Теоретичні основи агробізнесу та підприємницької діяльності.	Предмет, мета і завдання курсу “Організація та кооперація підприємницької діяльності”. Сутність і зміст понять “підприємництво” і “агробізнес”. Система аграрного бізнесу. Підприємництво як елемент системи агробізнесу. Передумови, фактори і загальна оцінка розвитку агробізнесу в Україні.
Тема 2. Організація системи управління, регулювання і координування підприємництва та аграрного бізнесу.	Визначення ключових понять теми. Регулювання і координування агробізнесу на загальнодержавному і регіональному рівнях. Організація управління в підприємницьких структурах аграрного бізнесу: особливості і тенденції сучасного стану розвитку. Місцеве самоврядування та його роль в розвитку аграрного бізнесу
Тема 3. Планування як основа підприємницької діяльності і аграрного бізнесу.	Система планування аграрного бізнесу: складові елементи, принципи і методи планування. Місце і роль прогнозування в системі планування агробізнесу Програмно-цільове, ділове і проектне планування Стратегічне планування аграрного бізнесу Використання бізнес-моделювання при плануванні підприємницької діяльності
Тема 4. Організація бізнес-планування в підприємницьких	Особливості бізнес-планування в формуваннях АПК. Структура бізнес-плану, методичні підходи до розробки основних розділів бізнес-

структурах АПК.	плану підприємства. Просування бізнес-плану
Тема 5. Бюджетування в підприємствах аграрного сектору.	Сутність і призначення бюджетів. Результати від впровадження бюджетування. Технологія бюджетування. Функції бюджетування та архітектоніка бюджетної системи. Методика і порядок складання окремих бюджетів.
Тема 6. Теоретичні, методологічні та методичні основи кооперації в системі агробізнесу.	Кооперація і кооперативи: ідентифікація понятійного апарату. Принципи і функції діяльності кооперативів. Місце і роль обслуговуючих кооперативів в системі сучасного агробізнесу.
Тема 7. Організаційно-економічні і правові основи діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.	Огляд нормативно-правової бази з питань кооперації. Характеристики основних форм і видів обслуговуючих кооперативів. Структурний розвиток обслуговуючих кооперативів.
Тема 8. Організація фінансової діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу.	Порядок формування і використання внесків членів кооперативу. Обґрунтування неприбуткового характеру кооперативу. Фінансові ресурси кооперативу, джерела і порядок їх формування. Оподаткування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів
Тема 9. Порядок створення, реєстрації, ліквідації і реорганізації сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.	Порядок створення і реєстрації обслуговуючого кооперативу. Реорганізація, ліквідація кооперативу. «Правове поле» діяльності обслуговуючого кооперативу. Підготовка статуту кооперативу.
Тема 10. Формування економічних взаємовідносин в сільськогосподарських кооперативах та кооперативних об'єднаннях.	Планування діяльності обслуговуючого кооперативу. Маркетингова діяльність кооперативу. Порядок ціноутворення на послуги кооперативу. Розподіл економічного результату (кооперативних виплат) від діяльності кооперативу
Інформаційні системи і технології в економіці	
Тема 1. Роль і місце інформаційних систем в управлінні.	Значення інформаційних систем (ІС) в управлінні економічним об'єктом. Основні принципи, задачі та функції ІС.
Тема 2. Основні стандарти ІС.	Стандарт MRP (Material Requirements Planning). Склад системи MRP II. Організації ERP (Enterprise Resource Planning) систем. Характеристика стандарту CRM
Тема 3. Поняття інформаційних технологій та їх класифікація.	Поняття інформаційної технології. Класифікація інформаційних технологій. Складові частини інформаційної технології. Інструментарій інформаційної технології. Етапи розвитку інформаційних технологій. Загальна характеристика основних типів інформаційної технології.
Тема 4: Економічна інформація та засоби її формалізації.	Види економічної інформації. Вимоги, що ставляться до економічної інформації. Структура економічної інформації, форми подання та відображення. Характеристика засобів формалізованого опису економічної інформації. Особливості фінансової та облікової інформації.
Тема 5: Система класифікації та кодування економічної інформації	Основні поняття системи класифікації та кодування економічної інформації. Ієрархічний та фасетний методи класифікації ЕІ. Характеристика основних методів кодування ЕІ. Єдина система класифікації та кодування економічної інформації.
Тема 6: Класифікація та структура ІС.	Загальна класифікація ІС. Загальна структура ІС. Забезпечувальна частина ІС. Функціональна частина ІС. Поняття та види програмного забезпечення.
Тема 7: Інформаційне забезпечення ІС	Структура інформаційного забезпечення ІС. Організація позамашинної бази ІС. Організація машинної інформаційної бази. Моделювання елементів економічної інформації. Поняття автоматизованого банку даних. Склад АБД. Реляційна модель даних. Основні поняття.
Тема 8: Технічне забезпечення ІС	Класифікація та загальна характеристика технічного забезпечення інформаційних систем. Визначення, класифікація та загальна характеристика комп'ютерних мереж. Визначення Інтернету та основні етапи його розвитку. Особливості, загальна схеми побудови мережі та основні ресурси Інтернету.
Тема 9: Організація робіт зі створення та впровадження ІС.	Принципи створення і функціонування автоматизованих інформаційних систем (АІС). Організація робіт зі створення АІС. Стадії та етапи

	створення АІС. Стадія технічного завдання. Стадія технічного, робочого проектування. Стадія впровадження інформаційної системи.
Тема 10. Інтегровані інформаційні системи управління підприємством (ІСУП).	Основні види ІСУП підприємств. Інформаційна система управління маркетингом. Інформаційна система управління персоналом організації. Інформаційна система виробничого та фінансового менеджменту. Автоматизація управління проектами на підприємствах.
Тема 11: Комерційні програмні системи автоматизації управління підприємством, організацією.	Класифікація комерційних ІС за функціональними можливостями та рівнями інтеграції. Структура систем R/3 та BAAN. Функціональні можливості, Бізнес-моделювання. Управління інформаційними потоками. Інтерфейси взаємодії із зовнішніми системами. Загальна характеристика система управління ресурсами підприємства Oracle Applications. Модульна структура система Oracle Applications. Основні функціональні можливості Oracle Applications.
Тема 12. Інформаційна система управління підприємством «Галактика».	Загальна характеристики ІС «Галактика». Функціональна структура ІС «Галактика». Налаштування інформаційної системи «Галактика». Інформаційні потоки в контурі управління підприємством. Контур адміністративного управління. Схема використання модулів планування. Контур управління виробництвом. Контур оперативного управління. Схема інформаційних потоків контуру оперативного управління.
Тема 13. Інформаційні системи для автоматизації облікових процесів.	Загальна характеристика та класифікація програм для бухгалтерського обліку. Інформаційна система „ІС: ПІДПРИЄМСТВО„. Структура системи. Організація функціонування системи. Інформаційна система "Парус: Підприємство" – характеристика модуля "Бухгалтерія" в системі. Інформаційна система "Галактика" – контур "Бухгалтерія". Схема опрацювання первинних господарських документів, які сформовані під час розв'язання задач оперативного управління.
Тема 14. Структура та концепція функціонування інформаційних систем банківських установ України	Електронні системи передавання банківської інформації. Інформаційні системи комерційного банку. Автоматизація міжбанківських розрахунків.
Тема 15. Комп'ютерні системи підтримки прийняття рішень (СППР) та використання їх на підприємствах.	Сутність і загальна характеристика СППР. Класифікація систем підтримки прийняття рішень. Сфери застосування та приклади використання СППР. Стисла історія розвитку систем підтримки прийняття рішень. Архітектура СППР. Компоненти користувацького інтерфейсу. База даних і система управління базою даних. Бази моделей і системи управління базами моделей. Управління (повідомленнями) в СППР.
Державне та регіональне управління	
Тема 1. Сутність державного та регіонального управління	Поняття та зміст державного управління. Адміністративний аспекти державного управління. Політичний аспект державного управління. Особливості державного управління як практичної діяльності. Принципи й функції державного та регіонального управління.
Тема 2. Еволюція теорії державного та регіонального управління	Загальні положення розвитку парадигм і моделей державного управління. Джерела походження та напрями формування науки про регіональне управління. Дослідження управління регіональним розвитком у ХІХ - початку ХХ ст. Формування основ теоретичного аналізу державного управління регіональним розвитком. Сучасна концепція державного управління регіональним розвитком.
Тема 3. Держава як суб'єкт управління суспільним розвитком	Держава як універсальна організація суспільства. Сутність феномену державної влади. Форма держави як її змістовна ознака. Функції держави та механізм державного управління.
Тема 4. Структура державного механізму та поділ влади в системі державного управління	Структура державного механізму (державного апарату). Концепція поділу державної влади. Законодавча гілка державної влади в Україні. Виконавча гілка державної влади в Україні. Судова гілка державної влади в Україні. Роль президента в системі державного управління.
Тема 5. Державне управління на регіональному рівні	Сутність регіонального управління. Інституціональне середовище управління регіональним розвитком. Регіональні органи державного управління. Відносини місцевих державних адміністрацій з іншими органами влади. Досвід розвитку регіонального управління в ЄС.
Тема 6. Місцеве самоврядування та його особлива роль у державному управлінні	Теоретичні засади та сутність місцевого самоврядування. Організація і функціонування місцевого самоврядування. Реалізація повноважень органів місцевого самоврядування. Органи самоорганізації населення та

	асоціації органів місцевого самоврядування. Формами безпосереднього волевиявлення територіальних громад. Основні позиції реформування місцевого самоврядування в Україні.
Тема 7. Ефективність державного управління та державний контроль у сфері виконавчої влади	Необхідність оцінки ефективності державного управління. Критерії ефективності діяльності органів влади. Аналітичні технології при визначенні результативності й ефективності державного управління. Сутність контролю в системі державного управління. Види контролю у сфері державного управління.
Тема 8. Децентралізація в системі державного управління	Сутність та основні перепони щодо здійснення децентралізації. Генеза концепції децентралізації влади в теорії державного управління. Етапи розвитку децентралізації влади у світовій та вітчизняній практиці державного управління. Типи децентралізації влади в системі державного управління. Сучасний етап децентралізації системи державного управління в Україні.
Тема 9. Модернізація системи державного управління в Україні.	Концепція нового державного менеджменту. Маркетизація системи державного управління. Реалізація маркетизації державного управління у зарубіжних практиках. Концепція нової веберівської держави.
Тема 10. Державна служба в Україні	Загальні положення про державну службу в Україні. Правовий статус державного службовця. Управління державною службою. Загальні умови вступу на державну службу. Проходження державної служби.
Економіка і організація інноваційної діяльності	
Тема 1. Сутність, класифікація та життєвий цикл інновацій.	Сутність, об'єкти та суб'єкти інноваційної діяльності. Етапи, стадії і моделі інноваційного процесу. Новаційні ознаки сучасної світової економіки. Класифікація інновацій. Життєвий цикл інновацій.
Теми 2. Становлення інноваційних теорій та формування попиту на інновації	Генезис інноваційно-підприємницьких теорій. Інноваційний тип розвитку як мета економічної політики держави. Умови виникнення попиту на інновації. Планування і організація створення нового товару. Види попиту на інновацію і чинники, що впливають на нього.
Тема 3. Інноваційна політика підприємства та інноваційний потенціал підприємства.	Сутність і завдання та принципи формування інноваційної політики підприємства. Складові інноваційної політики підприємства. Формування інноваційного потенціалу підприємства. Методика оцінки величини інноваційного потенціалу підприємства. Інноваційний потенціал України та перспективи розвитку. Інновації в аграрному виробництві.
Тема 4. Оновлення техніко – технологічної бази підприємства.	Техніка і технологія як складові техніко – технологічної бази підприємства. Технічний розвиток і показники технічного рівня підприємства. Відтворення і вдосконалення техніко – технологічної бази підприємства
Тема 5. Система управління інноваційними процесами	Інноваційна діяльність як об'єкт управління. Стратегічне планування інноваційної діяльності. Оперативне управління інноваційною діяльністю. Організаційні структури управління інноваційною діяльністю.
Тема 6. Ринкові суб'єкти інноваційної діяльності	Інноваційні підприємства та інфраструктура інноваційної діяльності. Ринкові суб'єкти інноваційної діяльності. Організаційні структури підтримання інноваційного підприємництва. Організаційні форми інтеграції науки і виробництва. Міжфірмова науково – технічна кооперація в інноваційних процесів.
Тема 7. Моніторинг інновацій.	Моніторинг інновацій як основа цілеспрямованого новаторства. Джерела інноваційних можливостей. Моніторинг інновацій і формування інноваційної політики.
Тема 8. Економічна ефективність інноваційної діяльності	Принципи оцінки ефективності інноваційної діяльності. Показники економічної ефективності інноваційних проектів. Оцінка економічної ефективності інновацій, спрямованих на зниження рівня виробничих витрат. Оцінка ефективності придбання і продажу ліцензій. Оцінка соціальної ефективності інноваційної діяльності.
Тема 9. Теоретичні аспекти фінансування інноваційних процесів	Завдання системи фінансування інноваційної діяльності. Види і джерела фінансування інноваційної діяльності. Фінансування інноваційної діяльності венчурним капіталом. Форми та особливості лізингового фінансування. Фінансування інноваційних проектів.
Тема 10. Державне регулювання інноваційної діяльності.	Сутність і завдання державної інноваційної політики. Методи й інструменти державного регулювання інноваційної діяльності. Вітчизняний досвід підтримки інноваційної діяльності. Зарубіжний

	досвід підтримки інноваційного розвитку. Стимулювання інноваційної діяльності.
Проектний аналіз	
Тема 1. Концепція проекту, та його життєвий цикл	Поняття та ознаки проекту. Класифікація проектів. Учасники проекту Середовище проекту. Сутність проектного аналізу. Принципи проектного аналізу
Тема 2. Концептуальні основи аналізу інвестиційних проектів	Витрати і вигоди у проектному аналізі. Альтернативна вартість Типи альтернативних рішень
Тема 3. Концепція оцінки вартості грошей у часі.	Причини зміни вартості грошей у часі. Майбутня і теперішня вартість грошей. Компаундинг та його економічний й зміст Дисконтування та його роль при аналізі проекту. Визначення вартості рентних платежів
Тема 4. Грошові потоки проекту	Поняття грошового потоку та принципи їх розрахунку. Види грошових потоків та їх економічний зміст. Методика розрахунку грошових потоків Врахування інфляції в проектному аналізі грошових потоків
Тема 5. Стандартні фінансові та неформальні критерії прийняття рішень	Методи оцінки ефективності проектів. Порівняння проектів за допомогою різних критеріїв оцінки. Неформальні критерії оцінки проектів
Тема 6. Динамічний аналіз беззбитковості проекту	Динаміка змінних і постійних витрат проекту.. Основні завдання аналізу беззбитковості. Операційний леверидж, як метод оптимального використання грошових потоків проекту
Тема 7. Оцінка й прийняття проектних рішень в умовах ризику невизначеності	Економічний та історичний зміст ризику та невизначеності.. Види проектних та загальних ризиків проекту. Методи аналізу ризиків та їх характеристик а
Тема 8. Маркетинговий аналіз проекту	Мета і завдання маркетингового аналізу. Система маркетингової інформації. Прогноз обсягів збуту продукції проекту. Проект розробки концепції маркетингу
Тема 9. Технічний аналіз проекту	Мета і завдання технічного аналізу. Основні аспекти технічного аналізу проекту. Основні критерії визначення раціонального розміщення проекту. Технічна схема підприємства. Матеріально -технічне постачання проекту
Тема 10. Інституційний аналіз проекту	Мета і завдання інституційного аналізу. Етапи інституційного аналізу. Зовнішні умови реалізації проекту 4.Адміністративні умови реалізації проекту
Тема 11. Екологічний аналіз проекту	Мета і завдання екологічного аналізу. Критерії екологічного аналізу. Типи впливів проектів на оточуюче середовище. Оцінка екологічного впливу
Тема 12. Соціальний аналіз проекту	Мета і завдання соціального аналізу. Зміст робіт з соціального аналізу. Соціальне середовище проекту та його оцінка
Соціально-економічний розвиток підприємства	
Тема 1. Поняття соціально-економічного розвитку підприємства: предмет, методи та завдання курсу	Економічна сутність поняття "розвитку". Підходи до визначення "розвитку підприємств". Цілі розвитку підприємства. Об'єкти та напрями розвитку підприємств. Види розвитку: екстенсивний та інтенсивний. Радикальний та еволюційний розвиток підприємства. Типи розвитку: адаптаційний та біфуркаційний.
Тема 2. Характеристика процесів управління розвитком підприємств та їх класифікація.	Основні принципи управління розвитком організацій. Поняття "процесу розвитку". Видові прояви процесів розвитку на підприємстві та їх класифікація. Складові процесу розвитку підприємств: діагностична, процесна і підтримуюча. Ієрархія форм реалізації організаційного розвитку на підприємстві. Самоорганізація, стаціонарність і гомеостаз процесів розвитку в економічних системах.
Тема 3. Фактори впливу на розвиток підприємства.	Фактори макро-, мезо- та мікросередовища. Класифікація факторів, що впливають на розвиток підприємства. Ефективність організаційної структури підприємства.
Тема 4. Ресурсне забезпечення розвитку підприємств.	Сукупність ресурсів підприємства. Інформаційна складова розвитку. Матеріальні ресурси. Фінансові ресурси. Кадрова складова розвитку. Забезпечення комунікацій в процесі управління розвитком. Система управління розвитком підприємства.
Тема 5. Соціальна структура підприємства.	Соціальна структура персоналу, її класифікація та аналіз. Функціональна структура персоналу, її особливості. Сучасний стан та перспективи розвитку соціальної структури підприємства.
Тема 6. Економічна база підприємства.	Капітал – економічна база створення і розвитку підприємства. Економічна сутність капіталу підприємства. Систематизація видів

	капіталу за основними класифікаційними ознаками. Основні принципи формування капіталу підприємства. Основні етапи процесу оптимізації структури капіталу підприємства.
Тема 7. Організаційно-економічні засади формування виробничої інфраструктури підприємства.	Інфраструктура підприємства. Виробнича інфраструктура підприємства. Внутрішньовиробнича інфраструктура, особливості організації і управління Основні напрями і ефективність розвитку виробничої інфраструктури. Відтворення та розвиток інфраструктури.
Тема 8. Методичні підходи до діагностики розвитку підприємств.	Методики оцінки параметрів розвитку підприємств. Організаційна діагностика. Аналіз розвитку підприємства на основі його ринкової вартості. Метод збалансованих оціночних звітів. Методика МакКінсі. Багато- параметричний підхід Д. П'ю.
Тема 9. Моделі організаційного розвитку підприємств.	Підходи до моделювання розвитку підприємств. Структурно-ситуаційна, інноваційна, феноменологічна, селекційна, конфліктна моделі організаційного розвитку. Модель Айзедиса. Модель Грейнера. Модель організаційного розвитку Мироненка і Тереханова.
Тема 10. Стратегічні аспекти розвитку підприємств.	Поняття та зміст стратегічного розвитку підприємств. Принципи управління стратегічним розвитком підприємств. Визначення альтернатив розвитку підприємств. Програмне управління розвитком підприємства
Тема 11. Управління розвитком кадрової складової підприємства.	Управління розвитком персоналу. Систематизація організаційних факторів та компетенцій, що сприяють розвитку підприємства. Розвиток талантів. Розвиток організаційної культури підприємства.
Тема 12. Управління розвитком інформаційних ресурсів підприємства.	Сукупність інформаційних ресурсів підприємства. Сутність інформаційного принципу, принципу координації, принципу динамічного балансу. Рівень інформованості. Формування ефективних комунікацій.
Тема 13. Оцінка рівня розвитку підприємства.	Ефективність управління розвитком підприємства. Оцінка ефективності організаційної структури. Ефективність управління підприємством. Визначення рівня розвитку підприємства. Показники розвитку підприємства.
Планування і контроль на підприємстві	
Тема 1. Сутність та методологія планування і контролю	Сутність і зміст планування. Види планування, їх класифікація. Зміст, значення і види контролю.
Тема 2. Зміст і організація планування і контролю на підприємстві	Внутрішньогосподарське планування і контроль на підприємстві. Інформаційне, нормативне і організаційне забезпечення планово-контрольної діяльності. Методичні засади планово-контрольної діяльності.
Тема 3. Стратегічне планування на підприємстві	Сутність і особливості стратегічного планування на підприємстві. Етапи стратегічного планування. Методика розроблення стратегічного плану підприємства
Тема 4. Планування і контроль інноваційно-інвестиційної діяльності	Зміст, мета і завдання планування інноваційно-інвестиційної діяльності. План виробництва нової продукції та контроль за його виконанням. Розроблення плану з інвестування проектів
Тема 5. Планування обсягів реалізації	Зміст, мета, завдання і порядок планування обсягів реалізації. Планування асортименту і якості продукції, цін. Розроблення плану обсягу продажів.
Тема 6. Планування виробництва продукції та виробничої інфраструктури	Призначення і структура плану виробництва продукції. Методика розроблення виробничої програми. Планування виробничої потужності.
Тема 7. Планування персоналу та оплати праці	Зміст, мета і завдання планування персоналу. Структура плану з праці та персоналу. Планування продуктивності праці та трудомісткості продукції. Планування чисельності персоналу. Планування фонду оплати праці.
Тема 8. Планування матеріально-технічного забезпечення виробництва	Зміст, мета, завдання і етапи планування матеріально-технічного забезпечення виробництва. Планування потреби в матеріально-технічних ресурсах і запасів. Розроблення плану закупівель.
Тема 9. Оперативно-календарне планування і контроль на підприємстві	Календарне планування: зміст і особливості. Систем оперативно-календарного планування та календарно-планових показників. Особливості ОКП у виробництвах різних типів. Сутність і завдання диспетчерського регулювання. Система контрольних показників в ОКП
Тема 10. Планування витрат	Зміст, мета і завдання планування витрат підприємства. Методи

підприємства	планування собівартості продукції. Розрахунок планових калькуляцій і загального обсягу витрат на виробництво продукції.
Тема 11. Фінансове планування і контрольна підприємстві	Зміст, мета і завдання фінансового планування і контролю на підприємстві. Методика розроблення фінансового плану. Обґрунтування окремих складових фінансового плану. Методи фінансового контролю.
Тема 12. Бізнес-планування	Зміст і значення бізнес-планування. Структура і порядок розроблення бізнес-плану.
Нормування праці	
Тема 1. Об'єкт, предмет і завдання дисципліни. Нормування праці як основа її організації.	Праця як об'єкт вивчення, її особливості. Предмет і метод курсу. Місце і завдання дисципліни в системі підготовки фахівців економічного профілю. Економічна сутність та функції нормування праці. Види норм праці, вимоги до технічно обґрунтованих норм праці
Тема 2. Методи нормування і способи встановлення норм праці.	Методи нормування праці. Характеристика та особливості розрахунково-аналітичного та експериментально-аналітичного методів нормування праці. Особливості використання аналітичного методу в сільському господарстві. Способи вивчення затрат робочого часу
Тема 3. Аналіз трудового процесу і затрат робочого часу.	Поняття трудового процесу та особливості його організації. Робочий час: поняття та класифікація затрат у сільському господарстві. Фактичний і проектний баланси затрат часу
Тема 4. Нормування праці на механізованих польових роботах за матеріалами паспортизації полів.	Нормування польових механізованих робіт за типовими нормами, вимоги до типових норм. Визначення нормоутворювальних факторів при нормуванні механізованих польових робіт. Методика паспортизації полів. Розрахунок норм виробітку на механізованих польових роботах з використанням типових норм виробітку. Паспортизація полів, лук, пасовищ. Розрахунок норм витрат палива.
Тема 5. Нормування праці на механізованих польових роботах за результатами хронографічних спостережень	Нормування польових механізованих робіт: послідовність, особливості, характеристика нормоутворювальних факторів. Методика нормування механізованих робіт за матеріалами спостережень. Обробка і аналіз даних фотографії робочого дня на механізованих польових роботах. Розрахунок норм виробітку на механізованих польових роботах за матеріалами хронографічних спостережень .
Тема 6. Нормування праці в тваринництві.	Характеристика нормоутворювальних факторів. Паспортизація тваринницьких ферм і комплексів. Вивчення та аналіз організації праці тваринників і затрат робочого часу, їх раціональне проектування. Методика встановлення норм обслуговування за даними спостережень. Визначення норм праці розрахунково -аналітичним способом. Розрахунок норм чисельності працівників на тваринницьких комплексах .
Тема 7. Нормування ручних робіт	Види ручних робіт у сільському господарстві. Нормоутворювальні фактори та особливості їх врахування на ручних роботах. Послідовність вивчення затрат робочого часу і розрахунку нормативів та норм праці за індивідуального і групового способів виконання робіт. Порядок визначення нормативів затрат робочого часу на підготовчо-заклучні роботи, відпочинок та обслуговування робочого місця.
Тема 8. Нормування транспортних робіт	Нормування транспортних робіт. Види транспортних послуг. Класифікація транспортних робіт, вантажів і доріг. Характеристика нормоутворювальних факторів на транспортних роботах. Особливості вивчення трудового процесу та затрат робочого часу. Паспортизація доріг. Розрахунок норм праці та витрат пального. Єдині та типові норми праці на транспорті.

Рекомендована література:

1. Економіка праці та соціально-трудові відносини: опорний конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти економічних спеціальностей / Автор Шашовець Й. П. Мукачево : МДУ, 2025. 96 с.
2. Економіка праці й соціально-трудові відносини: навчальний посібник / Ткачук В.А., Ланченко Є.О., Балан О.Д., Гаврилук І.П. К.: НУБіП України, 2022. 616 с.
3. Підприємницька діяльність та агробізнес: Підручник / за ред. М.М. Ільчука, Т.Д. Іщенко. – К.: Вища освіта, 2026. – 543 с.
4. Бізнес-планування підприємницької діяльності : навчальний посібник / М.М. Ільчук, І.А. Коновал, О.Д. Барановська. К. : НУБіП України, 2024. 246 с.
5. Гушко С. В., Шайкан А.В. Управлінські інформаційні системи : навчальний посібник. – Львів : Магнолія, 2023. – 320 с.
6. Карімов І. К. Інформаційно-обчислювальні системи в економіці : навч. посібник. 2-е вид., перероб. і доп. - Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2013. 279 с.
7. Державне та регіональне управління: [підручник] / Є.Г. Карташов, В.В.Євдокимов, І.О.Драган, О.І.Дацій та ін.; за заг.ред. Є.Г. Карташова. Київ, 2019. 223 с.
8. Державне та регіональне управління : навч. посіб. / О. Ю. Бобровська, Т. О. Савостенко, О. Ю. Матвеева, В. К. Лебедева. – 2-ге вид., доповн. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 160 с.
9. Гуторов О.І., Ярута М.Ю., Сисоєва С.І.. Економіка та організація інноваційної діяльності / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Х., 2019. 227 с.
10. Левченко Ю.Г. Економіка й організація інноваційної діяльності: навч. посібник.: Кондор, 2025. 448 с.
11. Вольська О.М., Кирилов Ю.Є., Потравка Л.О. Соціально-економічний розвиток сільських територій: Навч. посіб. Вид-во: Олді-плюс, 2025. 184 с.
12. Ведерніков М.Д., Чернушкіна О.О. Нормування праці. Навчальний посібник. Львів «Новий світ - 2000», 2025. 372 с.
13. Бабенко А.Г., Бондаревська К.В. Нормування праці : навчально-наочний посібник для студентів денної та заочної форм навчання. Вид. 2-ге, доп. Дніпропетровськ: Дніпропетровська державна фінансова академія, 2013. 158 с.